

Vakgroep Natuurwetenschap en Samenleving, Universiteit Utrecht, maart 1994.

K. de Hoog, J. van Ophem (1995). *Monetarisering in de huishouding: een historiserende beschouwing*, (elders in dit blad)

Larson, E.D., M.H. Ross, R.H. Williams: *Beyond the Era of Materials*, *Scientific American*, Vol. 254 (1986) nr. 6, pp. 24-31.

OECD (1991). *The State of the Environment*. Parijs.

RIVM (1991). *Nationale Milieuverkenning 1990-2010*. Samson H.D. Tjeenk Willink, Alphen aan den Rijn, p. 63-64.

Vringer, K. en K. Blok (1993). *The direct and indirect energy requirement of households in the Netherlands*. Vakgroep Natuurwetenschap en Samenleving, Universiteit Utrecht. De in dit artikel vermelde basisdata zijn verzameld in samenwerking met het IVEM (RU-Groningen) en ECN-Beleidsstudies (Petten).

Vringer, K. en K. Blok (1995) *Consumption and energy requirement – a time series for households in the Netherlands from 1948 to 1992*. Vakgroep Natuurwetenschap en Samenleving, Universiteit Utrecht.

Vringer, K., J. Potting, K. Blok, R. Kok (1993). *Onderbouwing reductiedoelstelling indirecte energieverbruik huishoudens*. Vakgroep Natuurwetenschap en Samenleving, Universiteit Utrecht.

Auteurs:

Dr. K. Blok en drs. K. Vringer zijn verbonden aan de Vakgroep Natuurwetenschap en Samenleving van de Universiteit

Noot

* Het is uit verschillende analyses duidelijk geworden dat op het niveau van een gehele economie wel een daling van de energie-intensiteit [Farla e.a., 1994; OECD, 1991] en dematerialisatie [RIVM, 1991; Larson e.a., 1986] optreedt. Deze zal dus voornamelijk moeten worden toegeschreven aan andere factoren die ook in [RIVM, 1991] worden genoemd, zoals een efficiënter gebruik van energie en materialen in de producerende sectoren.

Titel: Nieuwe krijtlijnen voor gezin, markt en maatschappij

Auteur: Walter van Dongen

Gegevens: 380 blz. 1993 Garant, Leuven / Apeldoorn.

Dit is een zeer stimulerend en sympathiek boek, dat de aandacht verdient van huishoudkundigen, (gezins)sociologen, (micro-)economen, onderzoekers werkzaam op het gebied van vrouwenstudies, politici en beleidsmakers. De studie behandelt de interne en externe arbeidsverdeling van gezinnen, te midden van de maatschappelijke arbeidsverdeling of de marktwerking. Het boek is de weerslag van acht jaar onderzoek. Het onderzoek werd uitgevoerd door het (Vlaamse) Centrum voor Bevolkings- en Gezinsstudies in Brussel. De auteur en onderzoeker Walter van Dongen mag bekend verondersteld worden van zijn vele publicaties zowel op economisch als op sociologisch en antropologisch terrein.

In de studie worden (krijt)lijnen getrokken die gevestigde scheidslijnen moeten doorbreken, zoals die tussen de verschillende disciplines (de studie beoogt *interdisciplinair* te zijn), tussen de verschillende niveaus van onderzoek en analyse: micro-, meso-, en macroniveau, en die tussen theorie en empirie, onderzoek en beleid. Een ambitieuze opzet, die een alternatief moet bieden voor heersende paradigma's en gevestigde maatschappijvisies. Wat dat betreft is de aanduiding *krijtlijnen* wel erg

bescheiden. Ze moeten opgevat worden als contouren die invulling behoeven. Het is echter niet bedoeling van de auteur ze na presentatie uit te wissen.

Van Dongen gebruikt gezin en huishouden als synoniemen. Onder gezin verstaat hij het samenlevingsverband op micro-niveau. Gezinnen voeren of hebben een huishouding, net zoals andere organisaties. Arbeidsverdeling wordt gezien als de as die door het hele maatschappelijke veld van micro-niveau (gezin/huishouden) tot nationaal niveau loopt en die de verschillende niveaus aan elkaar schakelt. De arbeidsverdeling op het niveau van het gezin is in grote mate bepalend voor de arbeidsverdeling in de maatschappij als geheel en allerlei mechanismen in die maatschappij bestendigen op hun beurt de feitelijke interne arbeidsverdeling van gezinnen en beperken de mogelijkheden om daarin verandering te brengen. "Het gezin staat permanent in wisselwerking met een aantal organisaties uit de omgeving. De interne organisatie van gezinnen is bijgevolg permanent in wisselwerking met de externe arbeidsverdeling" (p.115). In dit gezichtspunt en de wijze waarop het wordt uitgewerkt ligt m.i. het belang van deze studie voor de huishoudwetenschappen. Het boek bestaat uit drie delen: een theoretisch deel, een empirisch deel, en een deel over beleidsperspectieven. In het theoretische deel worden gevestigde paradigma's en maatschappijvisies ter discussie gesteld en wordt het nieuwe theoretische raamwerk opgetrokken. Zo worden het werk van Becker en Hagenaars en **new home economics** kritisch besproken. Traditionele tweedelingen en polarisaties zoals materieel versus niet-materieel, collectieve versus private sector, economie tegenover politiek, en een concept als de "vrije markt" worden nonsensicaal en maatschappelijk achterhaald bevonden. Daar tegenover wordt een geïntegreerde visie op arbeidsverdeling van het gezin en van de marktwerking opgebouwd. De maatschappij wordt gezien als "een multi-dimensionale, complexe ruimte, waarin de subjecten zinvol en consistent worden gesitueerd op basis van relevante criteria" (p.100), zoals: de mate van complexiteit van het subject, de verhouding tussen de inzet van menselijk en niet-menselijk kapitaal en splitsbare en niet-splitsbare (collectieve) inputs en outputs, de mate van democratie in het beheer van de organisatie, enz. In plaats van subjecten wel of niet ergens in te delen bepleit Van Dongen een situering al naar gelang de mate waarin een bepaald kenmerk aanwezig is. Door de marktwerking te zien als een geheel van ruilprocessen tussen subjecten en ruilposities van subjecten biedt het model de mogelijkheid om de factor macht in de analyse te betrekken en krijgt het democratisch gehalte van beheerssystemen betekenis als criterium.

In het tweede gedeelte worden historische en contemporaine processen en verschijnselen binnen de nieuwe 'krijtlijnen' geplaatst. Voor een uitgebreide bespreking van dit gedeelte, dat ook op zichzelf lezenswaard is, ontbreekt hier de ruimte. De plaats van de vrouw in de in- en externe arbeidsverdeling van gezinnen en de implicaties daarvan voor de marktwerking van de maatschappij staan in het stuk centraal. Voor de historische analyse wordt veel aan Sullerot ontleend. Het vigerende fiscale systeem bestendigt de in de opvatting van de auteur fundamentele en onrechtvaardige scheef-trekking van de marktwerking op drie manieren: door de overbelasting van menselijk-

ke versus niet-menselijke arbeid, door het onvoldoende en incorrect aanrekenen van de complexiteit van organisaties en door datzelfde te doen met betrekking tot de schadelijke componenten.

Werd in het eerste en tweede deel de diagnose gesteld, in het laatste deel wordt de therapie geschetst, waarvan de kern het terugdringen van de scheeftrekking van de marktwerking is en het uitgangspunt het verlaten van verouderde dualistische maatschappij opvattingen. Het nieuwe kader biedt aanzetten tot oplossingen voor een maatschappij (of dat nu de Belgische is of de Nederlandse) die vastloopt in problemen van structurele werkloosheid, achterstelling van vrouwen en minderheden, en een onbetaalbaar en ondoeltreffend stelsel van voorzieningen voor sociale zekerheid. Een voor ons vakgebied interessante concrete aanbeveling is om "met het oog op de herwaardering van gezinsarbeid" een minimaal pakket "relatievorming en gezins- of huishoudkunde" in alle onderwijsjaren in te bouwen (p.336).

Anke Niehof, Vakgroep Huishoudstudies, Landbouwniversiteit Wageningen.